

Iwona Gębusia

Uniwersytet Warszawski

ORCID: 0000-0002-4276-9681

**DOPUSZCZALNOŚĆ PRZESŁUCHANIA
W CHARAKTERZE ŚWIADKA RADCY PRAWNEGO
PEŁNIĄCEGO FUNKCJĘ RZECZNIKA DYSCYPLINARNEGO
W KONTEKŚCIE KONSTYTUCYJNEGO
PRAWA DO SĄDU**

Wprowadzenie

Celem artykułu jest analiza dopuszczalności złożenia w postępowaniu cywilnym przez radcę prawnego wniosku o przeprowadzenie dowodu z zeznań świadka, który jest radcą prawnym pełniącym funkcję rzecznika dyscyplinarnego w strukturze izby radców prawnych.

Kwestia wnioskowania przez radcę prawnego o przesłuchanie w charakterze świadka innego radcy prawnego pełniącego funkcję rzecznika dyscyplinarnego nie jest unormowana jednoznacznie w przepisach prawa ani regulacjach wewnętrznych korporacyjnych.

Do problematyki złożenia wniosku dowodowego mającego na celu przesłuchanie innego radcy prawnego odnosi się natomiast art. 20 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego stanowiącego załącznik do uchwały nr 3/2014 Nadzwyczajnego Krajowego Zjazdu Radców Prawnych z dnia 22 listopada 2014 r. w sprawie Kodeksu Etyki Radcy Prawnego¹. Zgodnie z treścią tego unormowania radca prawny nie może zgłaszać wniosku dowodowego o przesłuchanie w charakterze świadka innego radcy prawnego lub innej osoby, z którą radca prawny może na podstawie przepisów prawa wspólnie wykonywać zawód – dla ustalenia okoliczności objętych ich obowiązkiem dochowania tajemnicy zawodowej.

Naruszenie tego zakazu jest kwalifikowane jako delikt dyscyplinarny, którego popełnienie może skutkować odpowiedzialnością dyscyplinarną wnioskodawcy będącego radcą prawnym (art. 64 ust. 1 ustawy o radcach prawnych²).

¹ Dalej: KERP.

² Ustawa z 6 lipca 1982 r. (Dz.U. 2022, poz. 1166), dalej: ustawa o radcach prawnych.

Pojęcie tajemnicy zawodowej

Przy ustalaniu zakresu tego obostrzenia dowodowego fundamentalne znaczenie ma kryterium tajemnicy zawodowej, którego definicja legalna o walorze ogólnosystemowym została zawarta w art. 15 KERP. Tajemnica zawodowa dotyczy wyłącznie relacji pomiędzy radcą prawnym świadczącym pomoc prawną a klientem, a nie wszelkich czynności przedsiębiorzonych przez radcę prawnego, np. w związku z pełnieniem funkcji w samorządzie. Należy podkreślić, że regulacja art. 15 ust. 1 KERP odwołuje się wprost do stosunku profesjonalisty z klientem, w myśl której radca prawny jest obowiązany zachować w tajemnicy wszystkie informacje dotyczące klienta i jego spraw ujawnione radcy prawnemu przez klienta bądź uzyskane w inny sposób w związku z wykonywaniem przez niego jakichkolwiek czynności zawodowych, niezależnie od źródła tych informacji oraz formy i sposobu ich utrwalenia (tajemnica zawodowa). Tajemnica zawodowa obejmuje również wszelkie tworzone przez radcę prawnego dokumenty oraz korespondencję radcy prawnego z klientem i osobami uczestniczącymi w prowadzeniu sprawy – powstałe dla celów związanych ze świadczeniem pomocy prawnej.

Z punktu widzenia ułożenia w systemie zagadnienie tajemnicy zawodowej jest zawarte w Dziale III KERP *Wykonywanie zawodu*. Z pewnością wykonywaniem zawodu nie jest pełnienie funkcji samorządowych. Ponadto art. 20 KERP stanowi logiczną i systemową kontynuację art. 15 KERP oraz nie przewiduje odmiennego rozumienia tajemnicy zawodowej niż to zawarte w art. 15 ust. 1 KERP mającym doniosłość terminologiczną oraz wyjaśniającą.

Z powyższym rozumowaniem pozostaje spójna regulacja ustawy o radcach prawnych. Zgodnie z art. 3 ust. 3–5 tego aktu radca prawny jest obowiązany zachować w tajemnicy wszystko, o czym dowiedział się w związku z udzieleniem pomocy prawnej. Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej nie może być ograniczony w czasie. Radca prawny nie może być zwolniony z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej co do faktów, o których się dowiedział, udzielając pomocy prawnej lub prowadząc sprawę. Ze wspomnianych unormowań wynika niezbicie, że tajemnica zawodowa odnosi się – jak sama nazwa wskazuje – wyłącznie do czynności zawodowych, tj. świadczenia pomocy prawnej, które polega w szczególności na udzielaniu porad i konsultacji prawnych, sporządzaniu opinii prawnych, opracowywaniu projektów aktów prawnych oraz występowaniu przed urzędami i sądami w charakterze pełnomocnika lub obrońcy (art. 6 ustawy o radcach prawnych). Bezsporne jest przy tym, że *ratio legis* przytoczonych unormowań stanowi ochrona interesu klienta w miejsce doraźnych potrzeb świadka. Jak trafnie wskazuje się w piśmiennictwie, obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej umiejscowionego w art. 3 ustawy o radcach prawnych nie powinno się oddzielać od celu, dla którego zawód radcy prawnego został powołany, określonego w art. 2 ustawy o radcach prawnych: „Pomoc prawna świadczona przez radcę

prawnego ma na celu ochronę prawną interesów podmiotów, na rzecz których jest wykonywana”³. Podobnym do komentatora rozumowaniem kierował się także Sąd Apelacyjny w Gdańsku, stwierdzając, że tajemnicą adwokacką objęte są te wiadomości, które ze względu na swój charakter lub rodzaj zakwalifikować należy jako poufne i które w myśl art. 6 Prawa o adwokaturze pozostawały w związku z udzieleniem pomocy prawnej⁴.

Pojęcie tajemnicy zawodowej jest ugruntowane w świadomości prawnej jako instrument chroniący zaufanie, która łączy radcę prawnego oraz jego klienta. Podstawa aksjologiczna tajemnicy zawodowej odnosi się zatem do ochrony interesu klienta i z braku wyraźnej podstawy prawnej oraz uzasadnienia funkcjonalnego nie może chronić np. deficytów działania rzeczników dyscyplinarnych.

Co więcej, zgodnie z art. 261 § 2 k.p.c.⁵ świadek może odmówić odpowiedzi na zadane mu pytanie, jeżeli zeznanie miałoby być połączone z pogwałceniem istotnej tajemnicy zawodowej. Dlatego też obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej dotyczy wyłącznie sytuacji, gdyby uzyskanie dostępu do informacji odnoszących się do postępowania było związane z wykonywaniem zawodu radcy prawnego, a nie sprawowaniem przymusu państwowego (tak jak ma to miejsce w przypadku radców prawnych pełniących funkcję rzecznika dyscyplinarnego).

Brak uzasadnienia dla sankcji dyscyplinarnej

W mojej ocenie złożenie przez radcę prawnego wniosku o przesłuchanie w charakterze świadka radcy prawnego pełniącego funkcję rzecznika dyscyplinarnego nie powinno być sankcjonowane dyscyplinarnie również na podstawie art. 11 KERP w zw. z art. 64 ust. 1 ustawy o radcach prawnych. Stosownie do cytowanej regulacji radca prawny obowiązany jest dbać o godność zawodu nie tylko przy wykonywaniu czynności zawodowych, ale też w działalności publicznej i w życiu prywatnym. Naruszeniem godności zawodu radcy prawnego jest w szczególności takie postępowanie radcy prawnego, które mogłoby zdyskredytować go w opinii publicznej lub podważyć zaufanie do zawodu radcy prawnego. Wspomniana regulacja ma charakter generalny i jest skonstruowana z wykorzystaniem zwrotów ocennych, których sens należy odczytywać, biorąc pod uwagę całokształt systemu prawnego, w tym cel funkcjonowania samorządu radców prawnych.

Moim zdaniem wykładnia art. 11 KERP uniemożliwiająca złożenie wniosku o dopuszczenie dowodu z zeznań rzecznika dyscyplinarnego jest dalece niekonstytucyjna. Po pierwsze, tak szerokie rozumienie art. 11 KERP ma charakter

³ Zob. *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, red. T. Scheffler, Warszawa 2018, komentarz do art. 3, nb. 8, Legalis.

⁴ Zob. wyrok SA w Gdańsku z dnia 25 września 2012 r., sygn. I ACa 190/12, Legalis.

⁵ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. (Dz.U. 2021, poz. 1805).

arbitralny, kauczukowy i nieostry, jako że nie został w nim jasno i w sposób przewidywalny wskazany zakres odpowiednika kryminalizacji czynu. Tymczasem w obszarze prawa represyjnego, który pełni funkcję *ultima ratio* w systemie normatywnym, konieczna jest ścisła, perspektywna wykładnia norm sankcjonowanych stanowiąca minimum bezpieczeństwa prawnego.

Z pewnością istnieje potrzeba posługiwania się klauzulami generalnymi także w regulacjach represyjnych, jednak ich interpretacja i stosowanie nie powinny być – z uwagi na spójność systemu prawnego – oderwane od całokształtu innych unormowań, zwłaszcza gdy są to regulacje hierarchicznie wyższego rzędu.

Po drugie, taka interpretacja art. 11 KERP prowadziłaby do uznania, że samorząd radców prawnych może stosować sankcyjne środki przymusu państwowego w związku z wykonywaniem przez radcę prawnego uprawnień procesowych zagwarantowanych w ramach porządku prawnego na poziomie konstytucyjnym oraz konwencyjnym.

Z powyższym wnioskowaniem nie sposób się zgodzić z przyczyn następujących. W myśl art. 17 Konstytucji RP⁶ w drodze ustawy można tworzyć samorządy zawodowe reprezentujące osoby wykonujące zawody zaufania publicznego i sprawujące pieczę nad należytym wykonywaniem tych zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony. W konsekwencji tego działania samorządu zawodowego radców prawnych muszą służyć interesowi publicznemu, a nie jedynie ochronie interesu partykularnego, jakim są np. potrzeby wizerunkowe określonych członków samorządu zawodowego.

Jak trafnie wskazał Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 18 lutego 2004 r.⁷, przedmiotem „pieczy” jest „należyte wykonywanie tych zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony”. Praktykowanie danego zawodu „w granicach interesu publicznego” oznacza, iż interes ten uzasadnia powoływanie rozmaitych przejawów „pieczy”, ale nie jest dopuszczalne powoływanie jej wszelkich, abstrakcyjnie możliwych przejawów, lecz takich tylko, które temu interesowi (w ocenie ustawodawcy) służą.

Dodatkowo zasada legalności i praworządności (art. 2 i 7 Konstytucji RP) w postaci nakazu przestrzegania prawa przez organy sprawujące władzę państwową wyznacza standard działania dla samorządu radców prawnych. W myśl art. 31 ust. 3 Konstytucji RP ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁷ Sygn. P 21/02, Legalis.

Z kolei stosownie do art. 45 ust. 1 Konstytucji RP każdemu przysługuje prawo do sądu, którego emanacją jest uprawnienie procesowe do inicjatywy dowodowej. Jego elementem jest możliwość składania wniosków o przesłuchanie jako świadka radcy prawnego pełniącego funkcje samorządowe. Z uprawnieniem procesowym strony skorelowany jest obowiązek świadka do stawienia się w sądzie oraz złożenia zeznań, co wynika z normy art. 261 k.p.c. przewidującej ciężar publiczno-prawny po stronie świadka. Z uwagi na naturę i funkcję procesu uczestnicy postępowania obowiązani są dokonywać czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami, dawać wyjaśnienia co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek oraz przedstawiać dowody (art. 3 k.p.c.). Spełnienie tych obowiązków m.in. przez świadków nie powinno powodować zwłoki, aby postępowanie mogło być przeprowadzone sprawnie i szybko (art. 6 § 2 k.p.c.).

Warto przy tym zwrócić uwagę, że prawo do sądu zakorzenione jest w prawie publicznym⁸, a nie prywatnym, co rzutuje na niezasadność modyfikowania regulacji procesowych na podstawie regulacji KERP mających charakter prawa prywatnego⁹. W szczególności o tym, z jakiego środka dowodowego skorzysta sąd w danym postępowaniu, decyduje strona i organ wymiaru sprawiedliwości. Jest to reguła niezna-jąca wyjątków, również w odniesieniu do członków władz samorządu zawodowego.

Dodatkowo przepisy przewidujące prawo do odmowy odpowiedzi na pytania przez świadka muszą być – jako wyjątek – wykładane w sposób ścisły. Ze względu na publicznoprawny charakter prawa do sądu i prawa procesowego status członków władz samorządu radców prawnych nie może być oceniany odmiennie (w szczególności w sposób uprzywilejowany) względem innych obywateli z uwagi na sprzeczność z zasadą równości wobec prawa (art. 32 Konstytucji RP).

Trzeba także zaznaczyć, że możliwość odmowy odpowiedzi na pytania w postępowaniu cywilnym przez radcę prawnego została przewidziana w interesie klientów, a nie radców prawnych jako grupy uprzywilejowanej w systemie. Wspomniana regulacja o charakterze specyficznym jest podyktowana potrzebą ochrony zaufania w relacji pomiędzy klientem a radcą prawnym. Przytoczone racje, uwarunkowane interesem publicznym, nie mają zastosowania w odniesieniu do innych przypadków, w tym do sprawowania władzy państwowej przez radców prawnych pełniących funkcje samorządowe, co wynika wprost z całokształtu unormowań o randze ustawy i wyższej.

⁸ Uchwała SN z dnia 28 lutego 2013 r., sygn. III CZP 108/12, Legalis.

⁹ Odnosnie do prywatnego charakteru KERP por. w drodze analogii wyrok WSA w Warszawie z dnia 15 czerwca 2004 r., sygn. III SA 123/03, Legalis, w myśl którego ustawa o doradztwie podatkowym w art. 61 wskazuje kwestie, które powinny zostać unormowane w statucie Krajowej Izby Doradców Podatkowych. Poza materią, która obligatoryjnie powinna znaleźć swoje miejsce w statucie Krajowej Izby Doradców Podatkowych, może on też regulować inne kwestie związane z funkcjonowaniem samorządu doradców podatkowych. Musi to jednak czynić w zgodzie z przepisami ustawy o doradztwie podatkowym oraz innymi przepisami prawa, statut podlega bowiem kontroli pod względem zgodności z prawem przez Ministra Finansów (art. 62 ust. 2 ustawy).

Ponadto art. 20 KERP przewidujący zakaz zgłoszenia wniosku dowodowego o przesłuchanie w charakterze świadka innego radcy prawnego dla ustalenia okoliczności objętych jego obowiązkiem dochowania tajemnicy zawodowej jest pochodną szeregu innych regulacji stanowiących sedno wykonywania zawodu radcy prawnego. Jest to, po pierwsze, art. 261 § 2 k.p.c., który dla skorzystania z prawa do odmowy odpowiedzi na pytania wymaga powołania się na możliwość pogwałcenia istotnej tajemnicy zawodowej. Po drugie, wymienić tu należy normy art. 3 ust. 3–5 ustawy o radcach prawnych, jak i – stanowiące ich uszczegółowienie – regulacje art. 15 i n. KERP. Wszystkie przytoczone unormowania zostały zastrzeżone przez wzgląd na interes klientów i dla ich dobra, a nie w ramach przywileju dla radców prawnych.

W przypadku pełnienia funkcji samorządowych system prawa nie przewiduje możliwości powołania się przez radcę prawnego na prawo do odmowy odpowiedzi na pytania. W szczególności takiej regulacji nie można poszukiwać wśród przepisów ustrojowych dotyczących prokuratorów (tj. norm dotyczących innej grupy zawodowej). Warto zresztą wspomnieć, że obowiązek zachowania poufności w przypadku prokuratora nie ma charakteru bezwzględnego, tak jak ma to zasadniczo miejsce w odniesieniu do radców prawnych związanych tajemnicą zawodową. Ponadto tajemnica, której powinien dochować prokurator, jest przewidziana w interesie publicznym (dla dobra postępowań prowadzonych przez z założenia bezstronny organ państwowy).

Nawet gdyby próbować sięgać do regulacji dotyczących prokuratorów, to i tak art. 102 § 3 Prawa o prokuraturze¹⁰ wprost przewiduje, że obowiązek zachowania tajemnicy ustaje, gdy prokurator składa zeznania jako świadek w postępowaniu przygotowawczym lub przed sądem, chyba że ujawnienie tajemnicy zagraża dobru państwa albo takiemu ważnemu interesowi prywatnemu, który nie jest sprzeczny z celami wymiaru sprawiedliwości. W takich przypadkach od obowiązku zachowania tajemnicy może zwolnić prokuratora Prokurator Krajowy, a Prokuratora Krajowego – Prokurator Generalny.

Z treści przywołanego unormowania wynika, że powinność zachowania poufności co do zasady wygasa w postępowaniu przed sądem. Względnymi wyjątkami są tutaj powody normatywnie istotne, tj. dobro państwa oraz ważny interes prywatny, który nie jest sprzeczny z celami wymiaru sprawiedliwości.

Zasada kontryktoryjności i równości broni

Przedstawiony przeze mnie tok rozumowania wspierają także wnioski zaczerpnięte z Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolno-

¹⁰ Prawo o prokuraturze z dnia 28 stycznia 2016 r. (Dz.U. 2022, poz. 1247 ze zm.).

ści¹¹. Zgodnie z jej art. 6 ust. 1 każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym.

W orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka¹² podnosi się, że prawo do rzetelnego postępowania wynikającego z art. 6 ust. 1 Konwencji obejmuje dwa podstawowe elementy standardu, tj. prawo do kontradiktoryjnego postępowania i zasadę równości broni¹³.

Co więcej, przy wykładni systemowej art. 11 KERP należy mieć na względzie treść art. 17 Konwencji, który wskazuje, że żadne z postanowień tego aktu nie może być interpretowane jako przyznanie jakiegokolwiek państwu, grupie lub osobie prawa do podjęcia działań lub dokonania aktu zmierzającego do znieważenia praw i wolności wymienionych w Konwencji albo ich ograniczenia w większym stopniu, niż to przewiduje Konwencja.

Z uwagi na zasadę kontradyktryjności i równości broni urzeczywistnioną także w k.p.c. należy przyjąć, że radca prawny ma prawo do złożenia wniosków o przesłuchanie rzecznika dyscyplinarnego, tj. skorzystać z uprawnienia procesowego stanowiącego pochodną i konkretyzację prawa do sądu. W świetle zasady kontradyktryjności oczywiste jest, że o wnioskowanym środku dowodowym decyduje strona i sąd, a nie świadek. Ponadto z uwagi na zasadę bezpośredniości postępowania dowodowego (art. 235 k.p.c.) dowód z zeznań świadków jest preferowany względem np. dowodu z dokumentów. Co więcej, zgodnie z trafnym wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 12 kwietnia 2018 r.¹⁴ w ramach obowiązywania zasady kontradyktryjności to strony decydują o tym, jakie dowody (bezpośrednie, mniej lub bardziej pośrednie) zgłaszają na poparcie swych twierdzeń.

Uprawnienia samorządu zawodowego

W związku z uzyskaniem tytułu zawodowego radcy prawnego podstawowe uprawnienia konstytucyjne oraz konwencyjne nie ulegają *ex lege* uszczupleniu, w szczególności na podstawie art. 64 ust. 1 ustawy o radcach prawnych, który zawiera blankietowe unormowanie o charakterze kompetencyjnym. Wprost prze-

¹¹ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4 listopada 1950 r. (Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284 ze zm.).

¹² Dalej: ETPC.

¹³ Zob. wyrok ETPC z 28 sierpnia 1991 r. w sprawie *Brandstetter p. Austrii*, par. 66, Legalis; z 16 lutego 2000 r. w sprawie *Jasper p. Zjednoczonemu Królestwu*, par. 51, Legalis; z 16 lutego 2000 r. w sprawie *Rowe i Davis p. Zjednoczonemu Królestwu*, par. 60, Legalis; z 25 września 2001 r. w sprawie *P.G. i J.H. p. Zjednoczonemu Królestwu*, par. 69, Legalis i z 2 października 2001 r. w sprawie *G.B. p. Francji*, par. 56, Legalis.

¹⁴ Sygn. II CSK 399/17, Legalis.

ciwnie, każdy radca prawny jest zobowiązany do przyczyniania się do ochrony i umacniania porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej, na co wskazuje rota ślubowania składanego przez radcę prawnego (art. 27 ust. 1 ustawy o radcach prawnych). Działanie na rzecz wzmacniania praworządności mieści w sobie również dochodzenie ochrony swoich praw, i to z wykorzystaniem uprawnień procesowych zagwarantowanych w Konstytucji, Konwencji i k.p.c.

W odniesieniu do postępowań dyscyplinarnych (a więc procedur represyjnych przewidzianych dla uchybień istotnych) pożądane jest sprawowanie kontroli społecznej, co znajduje umocowanie w zasadzie jawności działania organów państwowych wynikającej z ogólnej zasady demokratycznego państwa prawa (art. 2 Konstytucji RP), wolności słowa i prawie do pozyskiwania i rozpowszechniania informacji (art. 54 Konstytucji RP) oraz prawie obywateli do informacji (art. 61 Konstytucji RP).

Na konieczność sprawowania nadzoru nad korporacją samorządu zawodowego ze strony niezawisłego organu państwa i możliwość inicjowania kontroli sądowej jej poczyną wskazał Sąd Najwyższy w przekonywującej uchwale 7 sędziów z dnia 27 listopada 2019 r.¹⁵

Z punktu widzenia koherencji i logiki systemu prawnego powinności nakładane przez samorząd zawodowy muszą się mieścić w ramach wyznaczonych przez regulacje wyższego rzędu, w tym Konstytucję RP, Konwencję i ustawy, w myśl których złożenie odnośnego wniosku dowodowego jest jak najbardziej dopuszczalne.

Ten tok rozumowania wzmacnia wykładnia art. 11 w zw. z art. 20 KERP przeprowadzona z wykorzystaniem wnioskowania *a contrario*. Mianowicie skoro w drodze wyjątku zakazane jest wnioskowanie o przesłuchanie w charakterze świadka radcy prawnego, który związany jest tajemnicą zawodową, to dozwolone jest złożenie takiego wniosku w odniesieniu do radcy prawnego, który pełnił np. funkcje samorządowe. Zakazy dowodowe przewidziane w prawie powszechnym oraz kodeksach deontologicznych mają charakter wyjątku i muszą być interpretowane w sposób ścisły. Dlatego też błędne byłoby rozszerzanie zakazu wnioskowania o przesłuchanie radcy prawnego związanego tajemnicą zawodową na radcę prawnego, który powziął wiadomość o sprawie w związku z pełnieniem funkcji samorządowych.

Ponadto przeciwko wariantowi interpretacyjnemu art. 11 KERP uniemożliwiającego złożenie takiego wniosku dowodowego przemawiają podstawowe zasady wykładni prawa represyjnego, takie jak: zasada oznaczoności deliktu, zasada jasności i pewności prawa oraz zakaz wykładni rozszerzającej.

Moim zdaniem prowadzenie ewentualnego postępowania dyscyplinarnego wobec radcy prawnego w związku z korzystaniem z prawa do sądu jest sprzeczne z zasadą praworządności (art. 7 Konstytucji RP), zasadą zaufania obywateli do państwa oraz zasadą bezpieczeństwa prawnego, w myśl których reguły prawa,

¹⁵ Sygn. II DSI 67/18, Legalis.

zwłaszcza represyjnego, powinny być wolne od uznaniowości. Ponadto wspomniany proceder narusza kanon, zgodnie z którym podstawa odpowiedzialności represyjnej powinna spełniać test przewidywalności i obliczalności skutków prawnych działań jej adresata.

Wyłączenie bezprawności czynu

Złożenie odnośnego wniosku dowodowego należy zakwalifikować jako skróty z przyznanych uprawnień, co jest okolicznością wyłączającą bezprawność. Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 20 czerwca 1991 r.¹⁶ podniósł, że oprócz wyraźnie przewidzianych w k.k. okoliczności wyłączających bezprawność, a co za tym idzie – i przestępność czynu, należy również zaliczyć do nich działanie w granicach uprawnień lub obowiązków określonych w przepisach innych ustaw lub rozporządzeń wykonawczych wydanych na ich podstawie. Działanie takie nie może być uznane za przestępstwo, chociażby formalnie wypełniało znamiona czynu zabronionego. Wynika to wprost z zasady niesprzeczności porządku prawnego; nie może być bowiem czynem karalnym takie zachowanie się jednostki, do którego jest ona uprawniona.

W mojej ocenie przytoczony judykat Sądu Najwyższego ma zastosowanie również w prawie represyjnym. W przeciwnym wypadku normy wewnątrzkorporacyjne stworzone przez samorząd radców prawnych mogłyby derogować absolutnie każdą regulację przewidzianą np. w Konstytucji RP czy umowach międzynarodowych, co mogłoby rodzić skutki niepożądane społecznie, w tym prowadzić do podważenia spójności systemu prawnego.

Przy wykładni przepisów prawa represyjnego istotne jest także stanowisko Trybunału Konstytucyjnego, zgodnie z którym „w demokratycznym państwie prawa wymaganie określoności dotyczyć musi zarówno materialnych elementów czynu, jak i elementów kary, tak by czyniło to zadość wymaganiu przewidywalności. Przepisy prawne muszą bowiem stwarzać obywatelowi (podmiotowi odpowiedzialności karnej) możliwość uprzedniego i dokładnego rozeznania, jakie mogą być prawnokarne konsekwencje jego postępowania”¹⁷. Z kolei w wyroku z dnia 7 stycznia 2004 r.¹⁸ Trybunał Konstytucyjny podniósł, że „naruszeniem Konstytucji jest stanowienie przepisów niejasnych, które nie pozwalają obywatelowi na przewidzenie konsekwencji prawnych jego zachowań”.

Trybunał Konstytucyjny, odwołując się do utrwalonych w swoim orzecznictwie poglądów co do wymogu określoności przepisów prawnokarnych, wskazał niezbędne wymogi wynikające w tej perspektywie z zasady *nullum crimen sine lege poenali anteriori*: 1) przepis prawa karnego powinna cechować precyzyjność,

¹⁶ Sygn. I KZP 12/91, Legalis.

¹⁷ Wyrok TK z dnia 26 listopada 2003 r., sygn. SK 22/02, Legalis.

¹⁸ Sygn. K 14/03, Legalis z przywołaniem wyroku z dnia 22 maja 2002 r., sygn. K 6/02, Legalis.

jasność oraz legislacyjna poprawność; 2) adresat normy prawnokarnej powinien być w stanie zrekonstruować – jedynie na podstawie określających ją przepisów, a więc z zastosowaniem wyłącznie językowych reguł wykładni – zasadnicze znamiona czynu zabronionego; 3) jednostka nie powinna być w stanie niepewności co do tego, czy pewne zachowanie stanowi czyn zabroniony; 4) norma karna powinna wskazywać w sposób jednoznaczny zarówno osobę, do której skierowany jest zakaz, znamiona czynu zabronionego, jak i rodzaj sankcji grożącej za popełnienie takiego czynu; 5) użycie zwrotów niedookreślonych lub wieloznacznych w obszarze prawa karnego wymaga istnienia szczególnych gwarancji proceduralnych zapewniających przejrzystość i ocenność praktyki wypełniania nieostrego zwrotu konkretną treścią przez organ państwa¹⁹.

Powyższe wytyczne powinny mieć zastosowanie (przynajmniej *mutatis mutandis*) do postępowań dyscyplinarnych, co wynika ze wspólnoty celów i założeń prawa represyjnego oraz regulacji art. 74¹ pkt 2 ustawy o radcach prawnych. Przyjęcie poglądu przeciwnego prowadziłoby do zupełnej obiektywizacji odpowiedzialności represyjnej, stosowania jej w sposób arbitralny oraz instrumentalny, zanegowania obowiązywania jakichkolwiek gwarancji procesowych przyznanych obwinionemu oraz zachęty do nadużyć w jej stosowaniu przez organy procesowe.

Podsumowanie

W mojej opinii sankcjonowanie złożenia takiego wniosku dowodowego odpowiedzialnością dyscyplinarną jest sprzeczne z systemowym ulokowaniem regulacji dyscyplinarnych w obszarze prawa represyjnego oraz rygorami przewidzianymi w ich przypadku na szczeblu konstytucyjnym oraz konwencyjnym.

Dodatkowo do postępowań dyscyplinarnych radców prawnych należy stosować w szczególności art. 6 ust. 2 i 3 oraz art. 7 ust. 1 Konwencji, co wymusza zastosowanie gwarancji procesowych przewidzianych w tych unormowaniach. W piśmiennictwie słusznie wskazuje się, że mechanizmy gwarancyjne przewidziane w art. 7 ust. 1 Konwencji mają zastosowanie do deliktów dyscyplinarnych²⁰.

Ponadto przy wykładni art. 11 KERP należy pamiętać, że zawarta w nim norma ma charakter kauczkowy, zawiera pojęcia labilne i nieostre, które – przy złej woli organu represyjnego i postawie woluntarystycznej – dają zbyt duże pole do arbitralności godzące w takie wartości, jak: bezpieczeństwo prawne, prywatność czy godność jednostki (zob. art. 30 i 47 Konstytucji RP oraz 8 ust. 1 i 2 Konwencji).

¹⁹ Wyrok TK z dnia 19 lipca 2011 r., sygn. K 11/10, Legalis.

²⁰ Tak trafnie: P. Hofmański [w:] *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. I: *Komentarz do artykułów 1–18*, L. Garlicki, Warszawa 2010, komentarz do art. 7, nb. 8, Legalis.

Co więcej, jedynym organem właściwym do dopuszczenia środków dowodowych oraz ich doboru są sądy, które sprawują w sposób wyłączny system wymiaru sprawiedliwości w Polsce (art. 45 Konstytucji RP). Wspomniana reguła ma charakter absolutny, nie przewidując żadnych wyjątków, również w odniesieniu do członków władz samorządu radców prawnych. Analizując wykładnię art. 11 KERP uniemożliwiającą złożenie odnośnego wniosku dowodowego, trzeba mieć na względzie także jej dysfunkcyjność, i to doniosłą w wymiarze systemowym.

Interpretowanie art. 11 KERP w sposób pozbawiający radcę prawnego możliwości skorzystania z instrumentów kontroli społecznej (np. względem członków samorządu zawodowego) jest: 1) sprzeczne z prawami człowieka i obywatela; 2) godzi w zasadę demokratycznego państwa prawnego; 3) deformuje prawidłowy proces wymierzania sprawiedliwości; 4) narusza ważne wartości gwarantowane Konstytucją RP (w tym prawo do sądu); 5) ingeruje w uprawnienia radcy prawnego przyznane mu jako stronie procesu sądowego; 6) z góry immunizuje radców prawnych pełniących funkcję rzeczników dyscyplinarnych; 7) implikuje efekt mrozący w korzystaniu z instrumentów praworządności.

Konkluzją powyższych rozważań jest opowiedzenie się za dopuszczalnością złożenia przez radcę prawnego wniosku o dopuszczenie dowodu z zeznań radcy prawnego w związku z informacjami niestanowiącymi tajemnicy zawodowej, ale pozyskanymi przy sprawowaniu przymusu państwowego, tj. w następstwie pełnienia funkcji rzecznika dyscyplinarnego.

Bibliografia

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, t. I: *Komentarz do artykułów 1–18*, red. L. Garlicki Warszawa 2010.
Ustawa o radcach prawnych. Komentarz, red. T. Scheffler, Warszawa 2018.

Streszczenie

Artykuł dotyczy dopuszczalności przesłuchania w charakterze świadka radcy prawnego pełniącego funkcję rzecznika dyscyplinarnego w kontekście konstytucyjnego prawa do sądu. Prawo do sądu jest zakorzenione w prawie publicznym. Z uwagi na walor konstytucyjny prawa do sądu wyjątki (np. zakaz przesłuchiwanie w charakterze świadka radcy prawnego) muszą być interpretowane w sposób ścisły i dodatkowo wynikać z ustawy. Tego typu ograniczenia nie mogą być wykładane rozszerzająco na podstawie tylko postanowień dokumentów prywatnych przyjmowanych przez organy samorządu zawodowego. Dodatkowo wspomniane restrykcje powinny być uzasadnione interesem publicznym (przede wszystkim interesem klienta, a nie np. interesem partykularnym samorządu zawodowego).

Słowa kluczowe: radca prawny, świadek, prawo do sądu, samorząd radców prawnych, odpowiedzialność dyscyplinarna

ADMISSIBILITY OF HEARING AS A WITNESS ATTORNEY AT LAW AS A DISCIPLINARY OMBUDSMAN IN THE CONTEXT OF THE CONSTITUTIONAL RIGHT TO A FAIR TRIAL

Summary

The article pertains to the admissibility of hearing as a witness attorney at law acting as a disciplinary ombudsman in the context of the constitutional right to a fair trial. The right to a fair trial is rooted in public law. Due to the constitutional value of the right to a court, exceptions (e.g., the prohibition of questioning as a witness an attorney at law) must be interpreted strictly and additionally result from statutory law. Such restrictions cannot be interpreted extensively on the basis of only the provisions of private documents adopted by the bodies of professional self-government. Additionally, the aforementioned restrictions should be justified by the public interest (first of all, the interest of the client, and not, for example, the particular interest of the professional self-government).

Keywords: attorney at law, witness, the right to a fair trial, professional self-government of attorneys at law, disciplinary liability